

Murat Saraçlı

TÜRKİYE'DE AZINLIKLAR

Genişletilmiş 2. Baskı

ADRES
yayınları

Saraçlı, Murat

Avrupa Birliği ve Türkiye’de Azınlıklar

1. Avrupa Birliği 2. Avrupa Birliği ve Türkiye 3. Azınlıklar – Türkiye

Adres Yayınları® / 31

2. Baskı: Mayıs 2012, 1. Baskı: Şubat 2007 (Lotus Yayınevi)

© Adres Yayınları, 2012

Yayına Hazırlayan: Selçuk Durgut

Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları

Kapak Tasarımı: Muhsin Doğan

Montaj: Merkez Repro

Baskı: Cantekin Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 15372

LiBeRtE
liberteyayıngrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon:(312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

Web: www.liberte.com | E-mail: info@liberte.com.tr

Sertifika No: 16438

ISBN 13: 978-975-250-030-3

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu’nun tescilli bir markasıdır.

Murat Saraçlı, 1982 yılında Sinop'un Gerze ilçesinde doğdu. Orta ve lise öğretimini Sinop Anadolu Lisesi'nde 2000 yılında tamamladı. 2004 yılında Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Lisans Programı'ndan, 2006 yılında ise Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı'ndan mezun oldu. 2010 yılında Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı'ndan mezun olan Saraçlı, doktora eğitimi aşamasında TÜBİTAK Yurt İçi Doktora ve Yurt Dışı Araştırma Burslarını kazandı ve bu çerçevede 2009-2010 yılları arasında İngiltere'de Buckingham Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde araştırmalarda bulundu. Saraçlı'nın bu çalışması dışında *Küreselleşmeden Postküreselleşmeye: Değişim Sürecindeki Dünya Düzeni ve Türkiye ile Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler* başlıklı kitapları ve çeşitli dergilerde yayınlanmış birçok makalesi bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	17
ÖNSÖZ	21
İKİNCİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ	25
KISIM 1	
AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’DE AZINLIKLAR	29
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	31
BÖLÜM 2	
AVRUPA BİRLİĞİ VE AZINLIKLAR	47
A. Avrupa Birliği’nde Azınlık Haklarının Tarihsel Gelişimi	47
B. Avrupa Konseyi ve Azınlık Haklarının Koruması Konusundaki Gelişmeler	53
C. Avrupa Birliği Hukuku’nda Azınlık Hakları	59
D. Avrupa Birliği Konseyi, Komisyonu ve Parlamentosu’nun Azınlıklara Bakışı	63
1. Avrupa Birliği Konseyi Çerçevesinde Azınlıklarla İlgili Yapılan Çalışmalar	63
2. Avrupa Birliği Komisyonu Çerçevesinde Azınlıklar Konusunda Yapılan Çalışmalar	66
3. Avrupa Birliği Parlamentosu Çerçevesinde Azınlıklar Konusunda	

Yapılan Çalışmalar	69
E. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Azınlık Hakları	75
1. İspanya ve Azınlıklar.....	77
2. Fransa ve Azınlıklar.....	84
3. İsveç ve Azınlıklar	88

BÖLÜM 3

TÜRKİYE'DE AZINLIK HAKLARI SORUNSAĞI.....91

A. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Gayrimüslimler: Zımmî, Vatandaş ve Azınlık Statüleri.....	91
B. Türkiye Cumhuriyeti'nin Azınlık Tanımlaması ve Hukuku.....	97
1. Lozan Barış Antlaşması'nda Azınlıklar	100
2. Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması'nda Azınlıklar	104
C. Türkiye'nin Azınlık Hukuku'nun Uygulamadaki Meselesi: Azınlık (Cemaat) Vakıfları'nın Gayrimenkulleri Sorunu.....	105
D. Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Azınlık Hakları.....	108

SONNOTLAR.....121

KISIM 2

ULUSLARARASI AZINLIK HAKLARI REJİMİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE AZINLIKLAR: AB ÜYELİK SÜRECİ VE DEĞİŞMEYE BAŞLAYAN ALGILAMALAR 155

A. Giriş	157
B. Tarihsel Açıdan Dünyada Azınlıklar ve Azınlıkların Korunması Sorunu.....	158
1. 1990'lara Kadar Azınlık Hakları Sorunu.....	159
2. Soğuk Savaş Sonrasında Azınlık Haklarına Yönelik Yaşanan Gelişmeler.....	162
C. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Azınlık Hakları Sorunsalı 164	
1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Azınlık Statüsü ve Gayrimüslimler	164
2. Lozan Barış Antlaşması'nda ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Azınlıklar Sorunu.....	166
3. Helsinki Zirvesi Sonrası Türkiye'de Azınlıklar Konusunda Yaşanan	

Gelişmeler	168
4. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Hükümetleri Çerçevesinde Türkiye’de Azınlık Hakları Konusunda Yaşanan Gelişmeler	170
a. 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi’ne Uzanan Süreçte Yaşanan Gelişmeler	170
b. Brüksel Zirvesi’nden Günümüze Kadarki Süreçte Yaşanan Gelişmeler	173
D. Sonuç	175

KISIM 3

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ “DIŞ TÜRKLER” SORUNSALI ÇERÇEVESİNDE BATI TRAKYA (MÜSLÜMAN) TÜRK AZINLIĞI ... 189

A. Giriş	191
B. Batı Trakya’nın Coğrafi Konumu ve Etnik Yapısı	192
C. Batı Trakya Meselesi’nin Tarihsel Süreci	193
1. Ayastefanos Antlaşması’ndan Lozan Konferansı’na Kadarki Dönemde Batı Trakya Meselesi	193
2. Lozan’dan Günümüze Batı Trakya Meselesi ve Batı Trakya Türk Azınlığı’nın Durumu	197
D. Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı’nın Haklarını Koruyan ve Günümüzde Geçerliliğini Sürdüren Antlaşmalar	200
1. Atina Antlaşması ve 3 Numaralı Protokol	201
2. 10 Ağustos 1920 Sèvres Antlaşması	202
3. Lozan Sistemi	204
E. Türk Dış Politikası’ndaki Dış Türkler İmgisi İçerisinde Batı Trakya Türklerinin Yeri	207
F. Sonuç	209

KISIM 4

İRAN’DA AZINLIKLAR ..... 217 |

A. Giriş	219
B. İran’da Resmen Tanınan Azınlıklar: Gayrimüslimler	220

1. İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası'nda Resmen Tanınan Azınlıklar ve Hakları	221
C. Gayrimüslim Azınlıkların İran Tarihindeki Yeri ve Günümüzdeki Konumu	225
D. İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası'nda Belirtilmeyen/Resmen Tanınmayan Azınlıklar	229
1. Araplar	233
2. Beluçlar	235
3. Azeriler	236
4. Kürtler	238
5. Türkmenler	240
E. Sonuç	242
EK 1: ULUSAL AZINLIKLARIN KORUNMASI ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ	249
EK 2: BÖLGESEL VEYA AZINLIK DİLLERİ AVRUPA ŞARTI	261
KAYNAKÇA	281
DİZİN	293

KISIM 1

AVRUPA BİRLİĞİ VE

TÜRKİYE'DE AZINLIKLAR

BÖLÜM 1

GİRİŞ

GENELLİKLE DEVLETLER SİSTEMİ UZAMSAL ÇERÇEVESİNİN kısmî değişikliklere uğradığı ve topluluklar arası ve uluslararası sınırlar kavramının belirsizleştiği dönemlerde gündeme gelen azınlık sorunları¹ günümüzde giderek önem kazanmakta ve buna bağlı olarak da uluslararası ilişkiler gündemini daha fazla meşgul etmektedir. Bu durum ise, sorunun anlaşılabilmesi yolunda ilk olarak azınlıkların korunmasıyla ayrılmaz bir bütün oluşturan azınlık kavramının² ve bu kavramın ortaya çıkış koşullarının incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Köken olarak Latince küçük, az anlamına gelen “minor” kelimesine dayanan azınlık kavramı³ geniş (sosyolojik) ve dar (hukuksal) olmak üzere iki açıdan ele alınabilir.⁴ Geniş (sosyolojik) açıdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan, çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruba denir. Bu tanım gereği eğer herhangi bir kimse siyasal haklar, toplumsal haklar, medeni haklar, kültürel haklar,

ekonomik haklar vb. haklar çerçevesinde kendini çoğunluk karşısında dezavantajlı olarak görüyorsa ve bu nedenlerle kendini bir gruba ait hissediyorsa, söz konusu grup sosyolojik olarak “azınlık” tanımlaması içerisinde yer alabilir.⁵ Geniş (sosyolojik) açıdan böyle tanımlanan azınlığın tüm devletlerin kabul ettiği hukuksal bir tanımına⁶ ise bugüne kadar ulaşamamıştır.⁷ Bununla birlikte, azınlık kavramının nitelendirilmesinde (hukuksal olarak), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu (bu organın adı 1999’da “İnsan Haklarının Korunması Alt-Komisyonu” olarak değiştirilmiştir) raportörü Francesco Capotorti’nin 1978’de önerdiği azınlık tanımı temel çerçeveyi oluşturmuştur.⁸ F. Capotorti’ye göre azınlık: “Başat olmayan bir durumda olup, bir devletin geri kalan nüfusundan sayısal olarak daha az olan, bu devletin uyruğu olan üyeleri etnik, dinsel ve dilsel nitelikler bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık gösteren ve açık olarak olmasa bile kendi kültürünü, geleneklerini ve dilini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu taşıyan gruptur.”⁹

Bu tanım ve buna benzer diğer azınlık tanımları¹⁰ temelinde azınlık olmanın ana öğelerini ortaya koymak mümkündür:¹¹ Bunlardan (azınlık olmanın ana öğelerinden) birincisi, farklılıktır. Azınlık, nüfusun geri kalanından ırksal,¹² etnik, dilsel, kültürel ya da dinsel açıdan farklı olmalıdır. İkincisi, sayı unsurudur. Azınlık farklı özelliklerini koruyabilecek ve devam ettirebilecek yeterli sayıya sâhip olmalı, ama nüfusun geri kalanından sayısal açıdan az olmalıdır. Nüfusun coğrafi dağılımı burada önemli değildir. Ülke genelinde az olan bir grup, belli bir bölgede yoğunlaşarak orada çoğunluk oluştur-

muş olabilir. Üçüncüsü, başat (dominant) olmama koşuludur. Bu gruplar (azınlıklar) nüfusun geri kalan kısmına karşı ege-men olmamalıdır. Çünkü öyle başat azınlıklar vardır ki, çoğunluğu ezerler. Örneğin apartheid döneminde Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki beyazların durumu buna örnektir.¹³ Dördüncüsü, azınlıkların vatandaş (yurttaş) olmasıdır. Önerilen bütün azınlık tanımlarında yer alan bu şart, vatandaşlıktan yararlanamayan göçmenleri ve mültecileri kapsam dışı bırakmaktadır.¹⁴ Azınlık olmanın beşinci ve son ögesi ise öz bilince (azınlık bilinci) sâhip olmaktır. Kendi özelliğini koruma isteği bir azınlık grubu için ana kriterdir.¹⁵

Yukarıda azınlık olmanın ana öğeleri olarak belirtilen beş koşuldan ilk dördü azınlık olmanın nesnel koşulları, beşinci ve son koşul ise azınlık olmanın öznel koşulu olarak nitelendirilmekte olup, bir ülkede bu koşulların tümünü taşıyan bireyler varsa o ülkede azınlığın da olduğu kabul edilmekte, ülke devletinin bu gerçeği kabul etmesi veya inkâr etmesi 1991'de gerçekleştirilen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı¹⁶ (AGİK) Cenevre Azınlık Uzmanları Toplantısı'ndan¹⁷ beri bir şeyi değiştirmemektedir. Ancak bu, her farklılığın azınlık yaratacağı anlamına da gelmemektedir. Nesnel koşulların tamamının mevcut bulunması durumunda bile, önemli olan öznel koşul yani azınlık bilincidir. Eğer azınlık bilinci yoksa, azınlık da yok demektir. Bu son husus da, 1991'de gerçekleştirilen AGİK Cenevre Azınlık Uzmanları Toplantısı'ndan başlayarak uluslararası arenada kabul görmektedir.¹⁸

Genel olarak tanımı yapılmaya çalışılan azınlıklar, “kimliklerinin ana ögesini/temelini oluşturan farklılık” unsuruna göre çeşitlere ayrılmaktadır. Bu açıdan dört çeşit azınlıktan

söz edilebilir: dinsel, dilsel, etnik ve ulusal azınlıklar.¹⁹ Tarihte azınlıkların himâyesi –bu azınlık türlerinden ilki olan– dini azınlıklarla başlamıştır.²⁰

Avrupa’da 1560’tan 1648 Westphalia Antlaşması’na²¹ kadar süren din savaşları sonunda, bu yolla dinsel azınlıkları ortadan kaldırmanın olanaksızlığını gören Avrupa devletleri, bu insanları kendi çıkardıkları belgelerle karşılıklı olarak koruma altına almak zorunda kalmışlardır.²² Tek taraflı koruma fermanları²³ şeklinde başlayan ve ikili antlaşmalar²⁴ biçiminde devam eden bu azınlık koruma sürecinin sonunda Avrupa ülkeleri, Avrupa’daki dinsel azınlık çatışmalarını (örneğin Otuz Yıl Savaşları) bitirmişler ve bunun sonucu olarak da bir yandan güçlenmişler, bir yandan da Avrupa dışındaki azınlıkları (Hıristiyanları) korumaya yönelmişlerdir.²⁵ Bu çerçevede Osmanlı Türklerinin duraklama dönemine rastlayan 17. Yüzyıl ile gerileme döneminin başladığı 18. Yüzyıl’da kimi Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile yaptıkları birtakım antlaşmalar,²⁶ İmparatorluktaki Hıristiyan azınlıkların korunması sorununu uluslararası düzeye aktarmaları ve ayrıca azınlıkların bir büyük devletçe korunması dönemini başlatmaları açısından önem arz etmektedir.²⁷

Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki azınlıkların bir büyük devletçe korunmaları dönemi 1856 Paris Antlaşması’na kadar sürmüş, bu antlaşmayla birlikte ise yepyeni bir dönem açılarak, o zamana kadar tek bir devletle (önce Avusturya, sonra Rusya) yapılan ikili antlaşmalarla güvence altına alınan Hıristiyan azınlıkların bundan sonra Avrupa Uyumunun (veya Avrupa Ahengi; Concert de l’Europe) kolektif korumasına bırakıldığı en azından zımnen ilân edilmiştir. Bu bakımdan

1856 Antlaşması, Avrupa çapında, tek ülkenin korumacılığı sisteminden 19. Yüzyıl sistemine (büyük devletlerin kolektif koruması) geçişi simgeleyen karma bir belge niteliğindedir.²⁸

Osmanlı İmparatorluğu açısından azınlıkların korunması konusunda 1856'da gerçekleşen değişim, Avrupa'da daha erken bir tarihte, 1815'te yaşanmaya başlanmıştır. Belirtilen tarihte toplanan Viyana Kongresi ile birlikte hem din azınlıklarının yerini ulusal azınlıklar almış, hem de azınlıkların büyük devletlerce birlikte (kolektif) korunması dönemi başlamıştır.²⁹ Bu başlangıcı tâkiben ise dönemin etkin siyasal felsefesi olan liberal anlayışın, ulusal özerkliklerin ilerletilmesi yoluyla bir özgürlük alanı açılacağı düşüncesiyle azınlık haklarını savunmasının da etkisiyle bu konuda önemli gelişmeler yaşanmıştır.³⁰

1815 Viyana Kongresi'nden başlayarak Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden azınlıkların büyük devletlerce kolektif korunması dönemi –belki de içerdiği birtakım zaafların³¹ da etkisiyle– savaş sonunda yerini Milletler Cemiyeti (mc) azınlık hakları rejimine bırakmıştır. Ancak burada Birinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşturulan Milletler Cemiyeti'nin azınlıklar ile ilgili düzenlemelerine geçmeden önce, bu döneme kadar genel olarak azınlıkların korunmasında, 17. Yüzyıl'dan sonra geçilen belli başlı evreleri iki döneme ayırarak özetleyebiliriz :

a) 19. Yüzyıl'a kadar gelen süreçte belli bir ülkedeki azınlıkların, belli bir “büyük devlet” tarafından korunması,

b) 19. Yüzyıl ve sonrasında görülen, büyük devletlerin, belli bir ülkedeki azınlıkları “kolektif” biçimde korumaya alması.

Milletler Cemiyeti'nin getirdiği yenilik ise bu dönemden sonra büyük devletlerin korumasının yerini uluslararası örgütlerin almasıdır.³²

Milletler Cemiyeti azınlık rejimi (sistemi), ilgili devletlerin, kimi maddelerini azınlıklara karşı tutumları çerçevesinde yürürlüğe koymayı kabullendikleri ve Milletler Cemiyeti'ni anlaşmanın garantörü olarak tanıdıkları –genellikle çok taraflı– bir dizi anlaşmayı³³ içermektedir.³⁴ Söz konusu anlaşmalarda öngörülen ve Milletler Cemiyeti Konseyi'nin kararlarıyla da geliştirilen, neredeyse tümünü birinci kuşak/geleneksel hakların oluşturduğu azınlıkların bireysel ve (kimileri) toplu nitelikli hakları şunlardır: Uyrukluğun korunması; toplantı, dernek, siyasal yaşama katılma, yaşamın korunması, kişi özgürlüğü, medenî eşitlik hakkı; eğitim ve istihdam alanında yasa önünde eşitlik, çeşitli alanlarda (örneğin din, basın ya da yayınlar konusunda özel ilişkiler ile ticarî ilişkilerde ve kamusal toplantılarda, kamusal iş ve işlevlere kabul edilmede, mahkemelerde, resmî bir dil öğretilmesi için okullarda) dilin özgürce kullanımı; giderlerini karşılayarak, hayır kuruluşları, dinsel ve sosyal kuruluşlar kurma, yönetme ve denetleme hakkı; devletin eğitim ve dine ayırdığı fonlardan hakça pay alma hakkı; bir azınlıktan olan uyrukların “önemli bir oranı”nın oturduğu yerlerde, kamusal ilkokullarda azınlık dilinin kullanılması.³⁵

Görüldüğü gibi aslında, azınlıklar için temelde iki farklı nitelikte hak söz konusuydu. Birincisi, bir ayrıma uğramaksızın diğer yurttaşlarla eşit haklara sâhip oluyorlardı; ikincisi, dillerini, geleneklerini vb. sürdürmeye yarayacak birtakım özel haklar elde ediyorlardı. Negatif haklar diye anılan birincilerin yanında pozitif haklar veya grup hakları diye anılan ikincilerin

de sağlanması, azınlıkların ayrıcalık sâhibi olmaları için değil, gerçek eşitlik sâhibi olmaları için gerekli görülmüştü. Uluslararası Sürekli Adâlet Divanı'na göre, her iki tür hak birbirine sınımsız bağlıydı, çünkü azınlığın kendi kurumlarından yoksun olup kendisini bir azınlık yapan özü yitirmesi durumunda bu azınlıkla çoğunluk arasında gerçek bir eşitlik söz konusu olmazdı. Yine bakıldığında anlaşmalarda kolektif haklar vardı ancak kolektivite yoktu. Yani Osmanlı “millet” sistemindeki gibi bir “grup” fikrini, bir hukuk süjesini anlaşmalarda arayıp bulmak olanağı yoktu. Bu durumun nedeni hem Wilson ve diğer kurucuların bireyciliği ön plana çıkaran liberal okuldan gelmeleri, hem de azınlıklara kolektif birim olarak bakmanın devlet içinde devlet yaratacağı düşüncesiydi.³⁶

Genel olarak Milletler Cemiyeti azınlık sistemi incelendiğinde, Cemiyet sisteminin birtakım başarı ve/veya yeniliklerinin yanında başarısızlıklarının da olduğu görülmektedir. Sistemin yeniliklerine/başarılarına baktığımızda bir kere, Milletler Cemiyeti sistemiyle ilk kez azınlıkların korunması uluslararası örgüt denetiminin ve güvencesinin altına alındı. İkincisi, azınlıkların korunmasındaki anlaşmazlıklar Uluslararası Sürekli Adâlet Divanı'na götürülebilirdi ve bu durumda Divan son karar merciiydi.³⁷ Böylece uluslararası yargı da azınlık korumasının bir parçası haline getirildi. Üçüncüsü, bu dönemde azınlık grupları ve hakları genişletildi. Azınlıklar için “soy, dil ve din azınlıkları” formülü ortaya çıktı. Ayrıca azınlıklara tanıyan haklar da genişletilerek dinsel haklara ek olarak kimlik unsurlarının korunmasına yönelik dilsel haklar ve eğitim hakları da anlaşmalarda ayrıntılı biçimde yer aldı. Dördüncüsü, kimi ihmâl edilmiş azınlıklar (Pindus Vlahları, Romanya'daki Szekler, Saksonlar, Çekoslovakya'daki Ruthenyalılar gibi) bu sistem

sayesinde ilk kez korunmaya alındılar. Ayrıca istisna olsa da bu dönemde Finlandiya'ya bağlı Aaland Adasındaki İsveççe konuşan halkın durumu iyileştirildi. Son olarak, Milletler Cemiyeti, 1990'lara değin azınlıklar konusunda doğrudan ve en ayrıntılı düzenlemeler getiren tek sistem oldu.³⁸

Tüm bu başarılarına/yeniliklerine karşın sistemin yetersiz kaldığı/başarısız olduğu yönleri de vardı. Bunlardan ilki, Milletler Cemiyeti sisteminin evrensel olamaması, azınlık korumasının sâdece Orta ve Doğu Avrupa'nın dar alanına hapsedilerek, devletlerin eşitliği ilkesinin uygulanmasında da başarısız kalınmasıdır.³⁹ İkincisi, sistemin işleyiş kurallarında tam bir belirsizlik bulunması ve çoğu kuralın da uygulama sonucu ortaya çıkmasıdır. Bu belirsizlik kuşkusuz azınlıkları korumakla yükümlü devletlere geniş bir hareket alanı bırakmıştır. Üçüncüsü, Milletler Cemiyeti sisteminin azınlıkları korumakla onların asimilasyonuna göz yummak arasında bocalaması ve yine adâleti gerçekleştirmekle barışı korumak arasında da kararsız kalmasıdır. Bu haliyle Milletler Cemiyeti sistemi azınlıkların korunmasında devletçi ilkelere öncelik tanıyan bir görüntüye sâhip olmuştur.⁴⁰

Yukarıda sayılan farklı alanlardaki yetersizlikler ve bu yetersizliklerden doğan düşmanlık, sonunda Cemiyetin azınlıklar sistemini tahrip etmiş ve 13 Eylül 1934'te, Polonya'nın anlaşma yükümlülüklerini tanımadığını ilân etmesi ile azınlıklar sistemi tamamen çökmüştür. Bu tek taraflı eylemin ardından azınlıklar üzerine kurgulanan sistem, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, her geçen gün etkisini biraz daha kaybetmiş ve nihâyet, Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nın yürürlüğe girişi ve 1947 barış anlaşmalarındaki insan hakları ve temel

özgürlükleriyle ilgili maddelerin onaylanmasıyla birlikte, Milletler Cemiyeti döneminin azınlık anlaşmaları zımni olarak ilga edilmiştir. Bu dönemle birlikte grup hakları, azınlık tartışmaları öncelikle bireysel haklar temelinde, kişi hak ve özgürlükleri açısından ele alınmaya⁴¹ ve uluslararası ilişkilerde tartışılmaya başlanmıştır.⁴² Başka bir deyişle, azınlıkların korunması sorunu, Birleşmiş Milletler'in kuruluşuyla yerel ya da bölgesel bir sorun olmak çerçevesinin dışına çıkartılarak, evrensel olduğu kabul edilecek ve buna bağlı olarak da siyasal boyutunun yanı sıra konu esas olarak bir insan hakları sorunu olarak kavranmaya başlanacaktır.⁴³

Bugün azınlıkların korunabilmesi için gerekli düzenlemelerle uğraşan ve Avrupa Birliği'nin (ab)⁴⁴ bu konuda kendine referans aldığı üç örgütten* biri olan Birleşmiş Milletler, özellikle başlangıçta insan hakları ile ilgilenmiştir.⁴⁵ Bunun bir sonucu olarak da, Birleşmiş Milletlerce hazırlanan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme ait iki önemli belgeyi oluşturan Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nde⁴⁶ azınlıklarla ilgili bir maddeye yer verilmemiştir. Ancak her iki doküman da eşitlik ve ayrımcılığın önlenmesi gibi konulara önemli vurgular yapmıştır.⁴⁷

Birleşmiş Milletler Sistemi'nin azınlıklarla ilgili getirdiği ilk önemli yenilik ise, İnsan Hakları Komisyonu'na bağlı, "Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu" adlı bir organ kurması olmuştur (1947). Bu alt komisyonun çalışmalarından ilki azınlıkların hakları ve korunması gibi kavramların tanımının yapılması olmuştur. Alt komisyonun bir diğer çalışması ise "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi"ni hazırlamak olmuştur (1966). Bu Sözleşme so-